

Горбань Р.А.

кандидат філософських наук,

*доцент кафедри історії мистецтва та гуманітарних дисциплін
Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв*

СТРУКТУРА ОСОБИ В ПЕРСОНАЛІЗМІ Ч.С. БАРТНІКА

Актуальність обраної теми зумовлена особливою роллю персоналізму як філософської системи, яка у середині минулого століття сформулювала світоглядні орієнтири й запропонувала їх світу, охопленому пандемією самознищення. Генероване персоналізмом вчення, в якому людська особа визнається за первинну активну реальність і найвищу духовну цінність, не втрачає свого значення, надаючи філософське підґрунтя для відповіді на виклики новітньої епохи. Оскільки персоналізм пропонує потужні механізми протистояння руйнівним процесам деперсоналізації та дегуманізації людини, він і сьогодні вбачається одним з найбільш перспективних векторів розвитку гуманітарної сфери. Попри зростання дослідницького інтересу у вітчизняних наукових колах до представників цього напрямку, спостерігається недостатня увага до окремих постатей. Так маловідомим в Україні лишається ім'я нашого сучасника, польського філософа й католицького теолога Чеслава Станіслава Бартніка, який сформулював і обґрунтував філософсько-теологічну структуру особи на підставі багатогранності проявів особового світу.

Розбудовуючи систему реалістичного універсального персоналізму Ч. С. Бартнік у своїх філософсько-теологічних працях послідовно розробляє й описує структуру особи. У його персоналістичній концепції людина постає як буття, наділене розумом і цілим рядом властивостей, завдяки яким здійснює себе в індивідуальній і спільнотній площинах, реалізуючись у відношеннях (*relatio*) з іншими як спільнотна особа. Наділена внутрішнім і зовнішнім вимірами, людина підходить до дійсності інтегрально, обираючи щодо неї ту чи іншу позицію, активну або пасивну, при цьому вона виступає одночасно в ролі суб'єкта і об'єкта, хоча, як зауважує польський мислитель у теологічному трактаті «Кущ палаючий» (1991), суб'єктність тут має першість і формує конституцію людини [1, с. 160]. У статті «Універсалістичний персоналізм» (2002) Ч. С. Бартнік стверджує, що базова тематика та проблематика особи «виростає з амбівалентності буття і

небуття, існування і смерті, правди і фальші, добра і зла, свободи і поневолення, творення і нищення, ідеї і реальності» [5, с. 57]. У цьому найважливішими для спіритуалістичної концепції особи, на думку філософа, залишаються категорії добра і зла у площині моралі. Він наголошує, якщо в середовищі природи людина проявляється зовні, то в аспекті персоногенези вона відзначається внутрішньою дією, свободою, волею, вибором і може стати партнером не тільки іншої особи, а й Божих Осіб.

Структура особи, розроблена Ч. С. Бартніком, передусім включає існування як початок і фундамент буття людини. Існування двояко стосується індивіда і суспільства, оскільки людські одиниці з огляду на їх реляційну сутність спрямовані на існування в спільноті. Спільне й індивідуальне існування взаємозалежні та взаємозумовлені. У випадку особи акт існування визначається як особовий завдяки тому, що «хтось», наділений особовим буттям, стає собою («кимсь») та завдяки спрямованості свого існування на інших осіб. За словами філософа, особове існування виявляється тим чинником, який визначає різницю між звичайним індивідуалізмом і персоналізмом. Особове існування персоналізує людське буття в онтологічному та динамічному значеннях, становить ключове джерело буття «кимсь», суб'єктом самопізнання буття, в тому числі і пізнання іншого існування. У середовищі міжособових відношень воно стає тим, що започатковує любов, народжуючи людину з любові, спрямовує і робить її відкритою до спільнотного життя. Особове існування виступає осередком повної свободи розумних істот, їх самодостатнього буття і самовираження. Як джерело динамічних процесів, сповнених глибокого змісту та суті, воно стає основою будь-яких дій і творчості. У випадку спільноти існування стає особливим виразником універсального існування та дієвою реляцією, яка зумовлює абсолютне персоналізоване існування. У фундаментальній філософській праці «Персоналізм» (1995) Ч. С. Бартнік пише: «Будь-яке існування стає втечею від „нічого» і спрямуванням до „особи», проходячи шлях реалізації істоти і „себе» в особовий спосіб та простуючи до нескінченного „особо-існування»» [4, с. 327].

Важливим чинником особового існування людини є можливість мислити та пізнавати, що здійснюється за допомогою розуму як основи згаданих вище властивостей. Це, зокрема, і вирізняє людину й інші особові буття з-поміж неособових форм буття. Тому, з точки зору Ч. С. Бартніка, зазначена властивість становить основу особи. Хоча розум належить до

основних, елементарних питань антропології, в персоналістичній концепції, яку пропонує католицький філософ, розум – це не лише сегмент сприйняття суб'єктом оточуючої дійсності, а духовна якість людини, за допомогою якої відкривається цілісність буття особи, що стає модальністю розуму, яка конститує особу, її пізнавальну суб'єктність і самореалізацію, її ключовий характер у структурі всього буття. Розум як інструмент пізнання на фізичному і духовному рівнях дає особі можливість оцінювати дійсність й обирати чи відмовлятися, завдяки чому визначає дію волі.

Саме завдяки волі, прагненню добра і любові особа досягає втілення духовних сил і практичного здійснення в різних площинах як самореалізації. Воля представляє собою персонально пасивний прояв, коли приймає добро, зокрема те, яке формує і творить особу; та персонально активний – коли бере участь у самовизначенні особи, її самореалізації, відкритості на безкінечність (вічне). Згідно з Ч. С. Бартніком, справжнім добром може бути тільки особа, і тільки вона здатна робити добро за взірцем людини, тобто справді людське та відповідно до її гідності й величі. Добро, яке сприяє спрямованості й формуванню особи в її єднанні з дійсністю, отримує прояв любові. На цьому ґрунті особа творить себе, співвідносить з іншими особами та речами, ідентифікує себе, з'ясовує своє значення й місце серед інших форм буття, визначаючи сенс власного існування, а також формує відношення з іншими особами і речами. У статті «Природа, особа і свобода» (1993) польський мислитель зауважує в людині вельми принциповий аспект, яким є свобода волі, тобто її вільний вибір, оскільки в цьому контексті свобода постає «як здатність прагнення, дій і здійснення» [3, 13]. Тому в суспільстві часто йдеться про свободу дій. Воля може вибирати серед супротивних інтенцій: хотіти і не хотіти, діяти і не діяти, робити і не робити і т. д. Волю можна досягнути тільки в контексті особи, яка відзначається розумом і свободою, але тільки у співвіднесенні особи та її волі до Бога. У трактаті «Містерія людини» (2004) Ч. С. Бартнік зауважує, що найважливіше значення воля має у площині особових відносин з Божими Особами та особами людськими, завдяки їй людина здатна налаштувати особовий контакт з Богом, користуватись його дарами, та створити спільноту любові. Натомість Божа ласка ніколи не шкодить і не заперечує свободної волі людини, а, навпаки, її утверджує, адже саме Бог наділив людину вільною волею та повністю її шанує [2, с. 286].

Людина, як особа, може утвердити себе шляхом вільного волевиявлення, через свободу волі, яка здатна подолати і умовності життя, і

його конечність немовби зсередини, тому в персоналістичній концепції Ч. С. Бартніка важливим структурним елементом особи виступає свобода. Особа не може існувати без певного ступеня свободи, бо виростає зі свободи, становить простір свободи, розвиває її як одну з елементарних духовних персональних сил (енергій), прямуючи до стану уособлення свободи. Це прямування виражає сутність особи та її відповідність правді, добру і красі. Свобода стати собою, можливість самореалізації та надія позбавитись детермінізму є структуруючим внутрішнім чинником особи. Свободу людини виявляє здійснення вибору, обираючи вчинок, той або інший варіант дії, особа обирає себе, створює свій духовний образ. Завдяки свободі особа прямує до реалізації, але не через втечу від дійсності, а через осягнення глибини всієї дійсності. У цьому випадку свобода не тільки є, але і стає дійсною, стає творенням історії, історичним процесом. Особа ж виступає чинником, який надає видимого прояву свободі. Звідси свобода постає як складова структури особи, те, що належить їй від природи, закладене в ній Богом, а не якоюсь абстрактною силою [3, 29].

Суттєвим елементом структури особи у філософсько-богословській концепції Ч. С. Бартніка є любов. На його думку, справжня й абсолютна любов можлива тільки в особі і стосовно особи, оскільки любов становить цілковитий дар особи як для добра іншої особи, так і для добра власної особи. Польським персоналістом послідовно представлено сім різновидів любові: чуттєво-афективна, органічна, еротична, родинна, соціальна, космічна, релігійна. Згідно з Ч. С. Бартніком, перераховані п'ять складових виявляються основними чинниками, які творять «світ особи», однак саме любов створює її особові цінності та захищає структуру особи від руйнації.

Як бачимо, у структурі особи сформульованої Ч. С. Бартніком у межах його персоналістичного вчення можна виділити такі складові: 1) існування як початок і фундамент буття, позначене розумністю, воно виділяє людину серед інших живих і неживих форм буття; 2) розум як пізнання на фізичному та на внутрішньому рівнях дає змогу оцінювати дійсність й обирати чи відмовлятися, завдяки чому визначає дію волі; 3) воля як аспект прагнення і як аспект дії виступає запорукою розвитку людської особистості; 4) свобода, яка є абсолютною в діях, думках і спрямуваннях особи; 5) любов – найпотужніша сила у структурі особи, яка дає змогу повноцінної реалізації персонального існування.

Література

1. Bartnik Cz. St. Krzak Gorejący: Homilie, kazania, przemówienia / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1991. – 487 s.
2. Bartnik Cz. St. Misterium człowieka / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Standruk, 2004. – 442 s.
3. Bartnik Cz. St. Natura, osoba i wolność / Czesław Stanisław Bartnik // Bobolanum. – № 4. – 1993. – S. 13–29.
4. Bartnik Cz. St. Personalizm / Czesław Stanisław Bartnik. – Wyd. 2 popr. i poszerz. – Warszawa: O.K., 2000. – 531 s.
5. Bartnik Cz. St. Personalizm uniwersalistyczny / Czesław Stanisław Bartnik. – Roczniki Teologiczne. – 2002. – № 49. – Z. 2. – S. 51–62.

Долголенко И.А.

кандидат философских наук,

*доцент кафедры украинской и всемирной истории и культуры
Измайльского государственного гуманитарного университета*

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Обращение к философии образования при принятии решений в области образовательной политики рассматривается сегодня как нечто слабо результативное и не функциональное, между тем, разработка и принятие образовательных стратегий невозможны без философской рефлексии. Именно она поднимает нас над частными проблемами, позволяет увидеть происходящее в более широком социокультурном контексте и направляет на прояснение конечных, сущностных оснований *целеполагания*. Все начинается с целеполагания, с осознания именно этого приоритета перед всеми другими.

Слабость современного образовательного целеполагания (и всей аксиологической составляющей), как отмечает Б.С. Гершунский, проявляется, в частности в том, что «...эффективность образования оценивается исключительно по непосредственно наблюдаемым результатам прямых образовательных акций в самой сфере образования» [2, с. 71]. Казалось бы, внутри самой сферы образования критерии результативности